

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Кафедра педагогіки, психології та права

ПРАВознавство

ПРАКТИКУМ

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти денної та заочної форми навчання
спеціальності 051 «Економіка»

Харків – 2020

УДК 34 (075.8)
ББК Х.9 (4 Укр) Я 7
Ш 37

Укладач: канд. екон. наук, доцент С.В. Шерстюк

Рекомендовано до видання вченою радою факультету менеджменту і економіки ХНАУ ім. В.В. Докучаєва (протокол № 3 від 21 грудня 2019р.)

Рецензенти: *О.І. Миколенко* – доктор юрид. наук, професор, завідувач кафедрою адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;
Я.Г. Гриньова – канд. педагог. наук, доцент кафедри педагогіки, психології та права ХНАУ ім. В.В. Докучаєва;

Шерстюк С.В.

Ш 37 Правознавство: практикум / С.В. Шерстюк / Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2020. – 60с.

Наведенні теми семінарських і практичних занять, завдання для самостійного їх вирішення, питання для колоквиумів, термінологічний словник, а також список рекомендованої літератури.

© Шерстюк С.В., 2020
© Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2020

ЗМІСТ

Передмова	4
Програма дисципліни „Правознавство”	6
<i>Тема 1.</i> Основи теорії держави і права	8
<i>Тема 2.</i> Конституційне право	11
1. Конституційне право України — провідна галузь у системі права України	11
2. Джерела конституційного права України	11
3. Народовладдя і територіальний устрій України	12
<i>Тема 3.</i> Цивільне право	13
<i>Тема 4.</i> Адміністративне право	17
1. Адміністративне право як галузь національного права	17
2. Адміністративна відповідальність	18
<i>Тема 5.</i> Трудове право	20
1. Правове регулювання трудових правовідносин	20
2. Переведення на іншу роботу	23
3. Припинення трудових відносин	25
<i>Тема 6.</i> Сімейне право	27
1. Шлюб	27
2. Припинення шлюбу. Недійсність шлюбу	29
<i>Тема 7.</i> Міжнародне право	30
<i>Тема 8.</i> Аграрне, земельне та екологічне право	31
1. Аграрне право України	31
2. Земельне право України	33
3. Екологічне право України	35
<i>Тема 9.</i> Вирішення господарських спорів	36
Термінологічний словник	38
Список рекомендованої літератури	56

ПЕРЕДМОВА

Виникнення незалежної української держави поставило перед всією системою освіти та виховання складні, але надзвичайно важливі завдання. Конституція України проголосила нашу державу правовою демократичною державою. Принципами існування такої держави є, зокрема, верховенство права, рівність громадян перед законом, взаємна відповідальність громадянина та держави. Наявність високої правової культури та правосвідомості громадян – одна з ознак правової держави, досягнення ж такого рівня можливе лише за умови достатньої правової обізнаності населення.

Створення могутньої держави, її успішний розвиток неможливі без активної та свідомої участі у громадському, політичному житті більшості громадян. Але конструктивною, позитивною така участь може бути лише у тому разі, коли громадяни володітимуть певним мінімумом знань з теорії існування та діяльності держави, її устрою, чинного законодавства.

Отже, проблема правового виховання набуває високої актуальності. Однією з важливих ланок цього процесу щодо підростаючого покоління є вивчення у вищих закладах курсу „Правознавство”. Вивчення цього курсу повинно не лише озброїти студентів основами знань з теорії держави та права, ознайомити їх із конституційним ладом української держави та чинним законодавством, а й навчити їх застосовувати свої знання для аналізу різноманітних, іноді досить складних життєвих ситуацій, допомогти знаходити рішення, що відповідатимуть вимогам чинного законодавства.

Головна мета практичних і семінарських занять – поглиблення знань з основ права. На заняттях слід навчитися аналізувати обставини справи, визначати характер правовідносин, застосовувати правові норми під час розв’язування спорів.

На практичні заняття винесено основні, найбільш важливі питання курсу. У ході підготовки до занять з кожної теми вивчаються нормативні акти, конспект лекцій і тільки тоді розв’язуються завдання. Усі завдання необхідно вирішувати письмово. Відвідування практичних і семінарських занять є обов’язковим. Якщо студент пропустив заняття з поважних причин, то він зобов’язаний за вказівкою викладача відпрацювати його у

визначений час. Студенти, які не відпрацювали всіх занять, до екзаменів і заліків не допускаються.

На кафедрі студенти можуть отримати необхідну літературу для самостійного вивчення та підготовки до практичних занять. У читальному залі університету є підручники та хрестоматії з різних галузей права, а також періодичні видання, у яких містяться нормативні акти зі змінами та доповненнями. До них належать: журнал „Відомості Верховної Ради України”; газети „Голос України”; „Урядовий кур’єр” та ін.

Практикум створено з метою:

- допомоги студентам засвоїти основні питання навчального курсу, вивчення яких викликає найбільші труднощі;
- вказати на деякі типові помилки у відповідях студентів;
- звернути увагу на ті зміни, які мають місце у чинному законодавстві.

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВознавство»

Тема 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Поняття та ознаки держави. Функції держави. Механізм (апарат) держави. Політична система суспільства.

Поняття, ознаки і сутність права. Правові відносини. Правомірна поведінка, правопорушення, юридична відповідальність.

Законність і правопорядок. Правова культура. Демократія як загальнолюдська цінність. Співвідношення демократії і законності.

Тема 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

1. Конституційне право України — провідна галузь у системі права України

Поняття і предмет конституційного права України, його роль у розвитку державності та демократії. Основні принципи і система конституційного права України. Державна символіка України. Державна мова в Україні, статус мов національних меншин.

2. Джерела конституційного права України

Загальна характеристика й основні риси Конституції України. Декларація про державний суверенітет України. Закон у системі джерел конституційного права України (поняття, види і його роль). Стадії законодавчого процесу. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела конституційного права України.

3. Народовладдя і територіальний устрій України

Виборча система в Україні. Поняття і види референдумів. Поняття і значення територіального устрою України. Види адміністративно-територіальних одиниць в Україні.

ТЕМА 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Цивільне право як галузь права. Суб'єкти цивільного права. Загальна характеристика права власності. Захист права власності. Цивільно-правова відповідальність. Спадкове право.

Тема 4. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Адміністративне право як галузь права. Адміністративне правопорушення (проступок). Порядок притягнення до адміністративної відповідальності.

Тема 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Кримінальне право як галузь права. Кримінальний закон. Поняття й ознаки злочину. Кримінальна відповідальність та її підстава. Склад злочину. Обставини, що виключають злочинність діяння. Покарання.

Тема 6. РОЗГЛЯД ЦИВІЛЬНИХ, АДМІНІСТРАТИВНИХ, КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Порядок розгляду цивільних справ. Порядок розгляду адміністративних справ. Порядок розгляду кримінальних справ.

Тема 7. ТРУДОВЕ ПРАВО

Трудове право як самостійна галузь права. Трудовий договір. Переведення, переміщення, зміни істотних умов праці. Загальна характеристика підстав припинення трудового договору. Робочий час. Час відпочинку. Матеріальна відповідальність працівників. Трудова дисципліна. Індивідуальні трудові спори. Колективні трудові спори.

Тема 8. ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття соціального забезпечення та страхування. Види допомоги, умови їх надання та розміри. Види пенсії. Умови пенсійного забезпечення.

Тема 9. СІМЕЙНЕ ПРАВО

Сім'я. Шлюб. Особисті й майнові права та обов'язки подружжя. Права та обов'язки батьків і дітей. Особисті немайнові права і обов'язки батьків щодо дітей. Особисті немайнові обов'язки дітей відносно батьків. Права батьків і дітей на майно.

Тема 10. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Поняття фінансового права. Предмет і система фінансового права. Правові основи фінансового контролю. Бюджетне право. Податкове право.

Тема 11. БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

Предмет і метод банківського права. Банківські правовідносини, їх види та суб'єкти. Джерела банківського права. Національний банк України. Комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи.

Тема 12. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Поняття міжнародних відносин. Зміст та значення міжнародних відносин. Система міжнародного права. Джерела міжнародного права. Суб'єкти міжнародного права.

Тема 13. АГРАРНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Поняття аграрного права. Джерела аграрного права. Аграрні правовідносини.

Законодавство про землю. Земельні правовідносини.

Законодавство про охорону навколишнього середовища. Право природокористування.

Тема 14. СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

Судова система України. Юрисдикція Конституційного Суду України. Юрисдикція господарських судів.

Організація і функції прокуратури.

Організація та завдання адвокатури.

Окремі правоохоронні органи.

Тема 15. ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Загальна характеристика господарського процесуального права. Інструментарії господарського процесу. Досудове і судове врегулювання господарських спорів. Оскарження судових рішень.

Тема 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

1. Держава: основні поняття.
2. Правова держава.
3. Поняття, ознаки та функції права.
4. Система права (норми, інститути, галузі).
5. Право і мораль.
6. Джерела права.
7. Правові відносини.

Питання для перевірки

1. Яка держава може вважатися демократичною правовою державою? Які ознаки притаманні такій державі?
2. Які функції виконує держава?

3. Яким чином змінюється сьогодні співвідношення між функціями держави у нашій країні?

4. Що таке право? Коли і чому воно виникає?

5. Що таке правова норма?

6. Яка структура правової норми?

7. Які галузі права Вам відомі? Назвіть приклади.

8. Що таке правовідносини? Коли вони виникають? Навести приклади.

9. Хто може бути суб'єктом правовідносин?

10. Що таке юридичний факт?

Начальні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте, які держави нині можна вважати правовими демократичними.

Завдання 2. Спробуйте порівняти різні джерела права, використавши таблицю:

Питання для порівняння	Правовий звичай	Правовий прецедент	Нормативний договір	Міжнародно-правовий акт
Ступінь визначеності				
Спосіб закріплення та джерела виникнення				
Чи використовуються в Україні				

Завдання 3. Навести два приклади норми права та норми моралі. Дати їм характеристику: однакове та різне.

Завдання 4. Визначити, які з перелічених юридичних документів є нормативними актами:

- 1) Закон України від 22.05.2003 р. „Про податок з доходів фізичних осіб”.
- 2) Закон України від 14.10.1992 р. „Про охорону праці”.
- 3) Сімейний кодекс від 10.01.2002 р.
- 4) Указ Президента України від 10.06.1997 р. „Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набирання ними чинності”.
- 5) Вирок суду.

Завдання 5. Правовими нормами якої галузі будуть регулюватися наведені відносини:

- 1) стягнення аліментів на утримання неповнолітніх;
- 2) відшкодування майнового збитку, заподіяного громадянину;
- 3) стягнення штрафу за протизаконну вирубку лісу;
- 4) вирішення майнової суперечки між підприємствами;
- 5) порушення ведення товарно-касової книги?

Завдання 6. У період весняного паводка було зруйновано декілька господарських споруд фермерського господарства „Надія”. Голова господарства у визначеному порядку звернувся до районного відділення „Держстраху” з проханням про виплату страхової суми. Що у цьому випадку є юридичним фактом?

Завдання 7. Визначити, якими галузями права регулюються такі правовідносини:

- 1) громадянина Колісниченка було оштрафовано за перехід вулиці у недозволеному місці;
- 2) із земель сільськогосподарського кооперативу за його згодою було вилучено земельну ділянку площею 3 га під будівництво лікарні;
- 3) фермерське господарство уклало трудовий договір з громадянином Кравченком;
- 4) водій рибгоспу „Прибой” вкрав у риболовецької бригади 100 кг риби;
- 5) завод звернувся до суду про стягнення боргу з колишнього робітника, який відмовився його сплатити у зв'язку зі звільненням з роботи.

Завдання 8. Визначити складові частини даного правовідношення.

Правлінням АП „Батьківщина” за систематичне порушення строку виконання сільськогосподарських робіт і з'явлення у нетверезому стані звільнено із займаної посади бригадира рілничкої бригади Радченка і запропоновано йому посаду обліковця.

Завдання 9. Навести по два приклади правомірної та неправомірної дії.

Тема 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

1. Конституційне право України — провідна галузь у системі права України

1. Поняття і предмет конституційного права України, його роль у розвитку державності та демократії.
2. Основні принципи і система конституційного права України.
3. Державна символіка України.
4. Державна мова в Україні, статус мов національних меншин.

Питання для перевірки

1. Що означає поняття “конституційне право України”?
2. Чим зумовлена провідна роль конституційного права в системі права України?
3. Чому конституційне право є провідною галуззю права України?
4. Що є предметом конституційного права України?
5. Дати визначення поняття “конституційно-правовий інститут”.
6. Яка роль конституційного права України в розвитку державності та демократії?

Навчальні завдання

Завдання 1. Назвати групи суспільних відносин, що становлять предмет конституційного права України. Розкрити їх зміст та особливості.

Завдання 2. Дати визначення поняття “державний суверенітет”. Назвати його ознаки.

Завдання 3. Розкрити суть та зміст понять “громадянське суспільство” і “правова держава”. Яке їх співвідношення? Навести приклади використання цих термінів у правових документах держави.

2. Джерела конституційного права України

1. Загальна характеристика й основні риси Конституції України.

2. Декларація про державний суверенітет України.
3. Закон у системі джерел конституційного права України (поняття, види і його роль). Стадії законодавчого процесу.
4. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела конституційного права України.

Питання для перевірки

1. Що означає поняття “джерела конституційного права”?
2. Які особливості норм конституційного права?
3. У чому полягає принцип поділу влади?
4. Що означає принцип верховенства права?
5. Що слід розуміти під тезою “норми Конституції України — це норми прямої дії”?
6. Які ознаки державного суверенітету України?

Навчальні завдання

Завдання 1. Назвати джерела конституційного права України.

Завдання 2. У Конституції України визначається, що Україна є демократична, правова, соціальна держава. Дайте визначення цим поняттям.

Завдання 3. Що означає вираз “в Україні діє принцип верховенства права”? Як він втілюється в життя відносно громадян і державних органів?

Завдання 4. Надати класифікацію норм конституційного права. Які її можливі критерії? Навести приклади.

3. Народовладдя і територіальний устрій України

1. Виборча система в Україні.
2. Поняття і види референдумів.
3. Поняття і значення територіального устрою України.
4. Види адміністративно-територіальних одиниць в Україні.

Питання для перевірки

1. Що таке народовладдя?
2. Чим відрізняється місто від району за своїм правовим статусом?
3. У чому полягає суть територіального устрою України?
4. Яка виборча система діє в Україні?

5. На яких демократичних принципах ґрунтується виборче право України?
6. Що таке референдум, які є його види?
7. Ким призначається всеукраїнський референдум?
8. Який зміст вкладається в поняття “територіальний устрій”?

Навчальні завдання

Завдання 1. Як здійснюється народовладдя українського народу? Яке співвідношення двох основних форм здійснення народовладдя?

Завдання 2. Проаналізувати статті Конституції України, в яких законодавчо закріплене поняття “народовладдя”.

Завдання 3. Петренко В. у день виборів захворів і попросив свого брата Петренка І. проголосувати за нього. Член дільничної комісії видав два бюлетені для голосування Петренку І., який проголосував за себе і за брата. Яка Ваша думка з цього приводу?

Завдання 4. Назвати особливості системи територіального устрою України.

Завдання 5. Назвати види адміністративно-територіальних одиниць в Україні.

Завдання 6. Назвати основні стадії виборчого процесу в Україні, їх зміст.

Завдання 7. Назвати міста, що мають спеціальний статус відповідно до Конституції України. Чим зумовлюється їх спеціальний статус.

Тема 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

1. Цивільне право як галузь права.
2. Громадяни і юридичні особи як суб'єкти цивільного права.
3. Право власності та правовий захист права власності.
4. Цивільно-правова відповідальність.

Питання для перевірки

1. Які відносини регулює цивільний кодекс України?
2. Що таке правоздатність?
3. Що таке дієздатність?
4. У яких випадках та в якому порядку особу може бути обмежено у дієздатності?

5. Які форми власності існують в Україні?
6. У яких випадках та в якому порядку відшкодовуються збитки, що завдані громадянинові чи організації?
7. Які особливості відповідальності власників об'єктів, що є джерелом підвищеної небезпеки?
8. Що таке спадкове право?
9. Хто належить до спадкоємців та які їх категорії встановлено законом?
10. Який порядок складання заповіту?

Навчальні завдання

Завдання 1. Навести по три приклади майнових та особистих немайнових відносин.

Завдання 2. До народного суду Орджонікідзевського району міста Харкова надійшли позовні заяви:

- 1) про признання батьківства;
- 2) про відшкодування збитку, заподіяного здоров'ю громадянина;
- 3) про захист честі та гідності громадянина;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого громадянина Д.О. Шевченка;
- 5) стягнення аліментів.

Які із згаданих позовів будуть розглядатися згідно з нормами цивільного права?

Завдання 3. Перелічити п'ять-сім нормативних актів, які мають належати до джерел цивільного права.

Завдання 4. Виявити об'єкт і суб'єктивний склад у таких цивільних правовідносинах:

- 1) купівля-продаж;
- 2) реалізація сільськогосподарської продукції за договором контракції;
- 3) оренда;
- 4) ремонт сільськогосподарської техніки за договором РТП.

Завдання 5. Петренко вирішив продати квартиру в будинку житлово-будівельного кооперативу (далі – ЖБК), в якій він мешкав, Миронову. Нотаріус, до якого вони звернулися, заявив Петренку, що той не вправі цього зробити у зв'язку з тим, що вона належить на праві власності не йому, а ЖБК, членом якого він є.

Заперечуючи проти цього, Петренко заявив, що він повністю сплатив вартість квартири ще у 1988 р. і відповідно до ст.15 Закону України «Про власність» став її власником. Нотаріус погодився з тим, що особа, яка повністю сплатила вартість квартири, набуває право власності на неї, але це стосується лише випадків, коли внески сплачувалися після набрання чинності цим Законом, тому на випадок з Петренком зазначене правило не розповсюджується.

Поясніть дію актів цивільного законодавства у часі, у просторі і щодо кола осіб та вирішіть справу.

Завдання 6. Сидоренко пред'явив позов до готелю «Київ» про відшкодування вартості речей (пальто, костюма та електробритви), які були вкрадені під час його проживання в готелі. Відповідач заперечував проти позову, посилаючись на те, що Сидоренко відповідно до розпорядження адміністрації готелю повинен був здати свої речі на зберігання в камеру схову, яка працює цілодобово. В іншому випадку адміністрація не несе відповідальності за зникнення речей. Крім цього, він послався на правила проживання в готелях міста, які були затверджені головою держадміністрації міста, в яких зазначено, що готель не відповідає за втрату речей, не зданих до камери схову.

Адвокат Сидоренка звернув увагу суду на те, що розпорядження адміністрації готелю не є актом цивільного законодавства, крім цього воно суперечить ст. 975 ЦК, відповідно до якої готель відповідає за збереження речей особи, яка проживає в ньому.

Поясніть правила співвідношення законів та підзаконних нормативних актів. Визначте систему цивільного законодавства та вирішіть справу.

Завдання 7. У фотоательє «Силует» звернулася Сімоненко з вимогою про вилучення з торговельної мережі художньої фотографії з її зображенням, відзначивши, що заперечує проти розповсюдження фотографії, бо вважає її невдалою. Як пояснив Сімоненко, її адвокат, відповідно до ст. 303 ЦК, особисті папери, в тому числі фотографії фізичної особи є її приватною власністю. Ознайомлення з особистими паперами, їх використання, зокрема шляхом опублікування, допускаються лише за згодою фізичної особи, якій вони належать. Тому для розповсюдження фотографії необхідна її згода. Керівництво «Силует» відповіло, що воно має

авторське право на художню фотографію із зображенням Сімоєнко. Остання позувала ательє за плату, отже, дала свою згоду на її тиражування. Відповідно до ст. 308 ЦК, фотографія, як і будь-який інший художній твір, на якому зображено фізичну особу, може бути розповсюджена без її згоди. Якщо Сімоєнко хоче вилучити фотографію з продажу, вона зобов'язана відшкодувати фотоательє пов'язані з цим збитки.

Поясніть правила співвідношення загальних і спеціальних норм та вирішіть справу.

Завдання 8. Тринадцятирічний Сашко за участь у телевізійних передачах отримав винагороду у сумі 50 грн. За ці гроші він купив маркер (7 грн) і електронний калькулятор (40 грн). Батьки Сашка вирішили, що він нерозумно витратив гроші, оскільки в сім'ї є вже декілька маркерів і калькулятор. Вони віднесли покупки до крамниці, вимагаючи від директора повернення грошей. Директор відмовився задовольнити їх вимогу, пояснюючи це тим, що хлопчик зробив покупки за власні гроші, якими неповнолітні особи вправі розпоряджатися самостійно.

Вирішіть справу.

Завдання 9. Середній заробіток 17-річного Алексеєва, який працював в акціонерному товаристві, становив 450 грн на місяць. Він вирішив придбати програвач компакт-дисків, а для цього продати куплений раніше магнітофон. Алексеєв продав магнітофон покупцеві, який зобов'язався заплатити через 10 днів необхідну суму грошей. Дізнавшись про цей правочин, мати Алексеєва заявила вимогу про розірвання договору і повернення магнітофону. При цьому вона вказала, що такий договір суперечить інтересам її сина, оскільки той взагалі може не отримати грошей від покупця. Покупець заявив, що мати не може втручатися в справи свого сина, бо той працює, а магнітофон був куплений останнім за власні кошти і є його приватною власністю.

На яке коло питань розраховане завдання? Вирішіть справу.

Тема 4. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

1. Адміністративне право як галузь національного права

1. Поняття адміністративного права як галузі права.
2. Склад адміністративно-правових відносин, їх види.
3. Державне управління (здійснення виконавчої влади) як державно-правова категорія та його місце в системі соціального управління.

Питання для перевірки

1. Дати визначення адміністративного права.
2. Предмет адміністративного права.
3. Метод адміністративного права.
5. Джерела адміністративного права та їх характеристика.
6. Поняття, склад та види адміністративно-правових відносин.
7. Поняття та риси державного управління.
8. Які функції державного управління та їхня характеристика.

Навчальні завдання (тести)

1. Який нормативно-правовий акт визначає організацію, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України:

а) Постанова Верховної Ради України "Про формування складу Кабінету Міністрів України".

б) Закон України "Про питання діяльності Кабінету Міністрів України".

в) Постанова Верховної Ради України "Про діяльність Кабінету Міністрів як вищого органу у системі органів виконавчої влади".

г) Закон України "Про Кабінет Міністрів України".

д) Указ Президента України "Про систему центральних органів виконавчої влади".

2. Кабінет Міністрів України є:

а) центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом;

б) центральним органом виконавчої влади;

в) вищим органом у системі органів виконавчої влади;

г) базовим органом виконавчої влади;

д) вищим органом виконавчої влади зі спеціальним статусом.

3. Кабінет Міністрів за своєю структурою є:

- а) одноособовим органом;
- б) консолідуючим органом;
- в) колегіальним органом;
- г) дорадчим органом;
- д) допоміжним органом.

4. Вставте пропущене слово: "Положення про центральний орган виконавчої влади затверджує ... України":

- а) Президент.
- б) Прем'єр-міністр.
- в) Кабінет Міністрів.
- г) Голова Верховної Ради.
- д) Міністр.

5. Актами Кабінету Міністрів України є:

- а) постанови;
- б) декрети;
- в) накази;
- г) ухвали;
- д) постанови і накази.

2. Адміністративна відповідальність

1. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності. Підстави адміністративної відповідальності.

2. Характеристика адміністративного правопорушення (проступку).

3. Види адміністративних стягнень та загальні правила їх накладання.

Питання для перевірки

1. Поняття та риси адміністративної відповідальності.
2. Які підстави адміністративної відповідальності та їхня характеристика.
3. Наведіть склад адміністративного проступку.
4. Які ознаки адміністративного проступку?
5. Адміністративна відповідальність неповнолітніх.
6. Система адміністративних стягнень та їхня характеристика.
7. Який порядок накладення адміністративних стягнень?

Навчальні завдання

Завдання 1. Заповнити таблицю порівняльного аналізу

Критерії	Види відповідальності			
	дисциплінарна	адміністративна	кримінальна	цивільна
Нормативна основа				
Перед ким наступає				
Суб'єкти відповідальності				
Характер санкцій				

Завдання 2. З поданого переліку вибрати санкції, які належать до адміністративних стягнень: догана; громадські роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; попередження про неповну службову відповідність; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення; зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; адміністративний арешт; виправні роботи; сувора догана; конфіскація майна; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); затримка до одного року у присвоснні чергового рангу; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Завдання 3. Під час перевірки паспортного режиму дільничний інспектор міліції встановив, що гр. Селиванов зберігав власну мисливську рушницю в кімнаті на килимі, а обладнаного місця для зберігання зброї в нього не було. Боєприпаси Селіванов зберігав у тумбочці біля ліжка, до якої неповнолітні діти практично мали доступ.

Здійсніть аналіз зазначеної ситуації.

Тема 5. ТРУДОВЕ ПРАВО

1. Правове регулювання трудових правовідносин

1. Поняття та склад трудових правовідносин.
2. Трудовий договір, контракт.
3. Законодавство про труд.
4. Порядок оформлення на роботу.

Питання для перевірки

1. Що таке трудове правовідношення?
2. Яка структура трудових правовідносин.
3. Які види суб'єктів трудового права ви знаєте?
4. Які види трудових договорів (за строками) ви знаєте?
5. Які форми трудових договорів (за строками) ви знаєте?
6. Що таке контракт?
7. Якою має бути форма контракту?
8. Якими мають бути умови контракту?
9. Який порядок розірвання контракту?
10. Як законодавство регулює питання випробування при прийнятті на роботу?
11. На який термін може застосовуватися випробування?
12. За якою правовою нормою звільняють працівників, які не витримали строку випробування?
13. Які документи мають бути подані при прийнятті на роботу?
14. З якого віку допускається прийняття на роботу?
15. Які обов'язки покладаються на власника (роботодавця) при прийомі на роботу працівника.

Навчальні завдання

Завдання 1. Перелічені особи подали заяви про прийняття їх на роботу: Лаврова – бухгалтером, для роботи у сільсько-господарському підприємстві (головним бухгалтером у тресті працює її сестра); Устимчук – головним бухгалтером учгоспу сільськогосподарського інституту; Дементов – учнем комбайнера на строк п'ять років; Баранов – завідуючим складом (раніше мав судимість за кримінальний злочин); Федорчук – водієм автобазу; Петрин – комендантом гуртожитку, раніше не працював; Хлібанов – ветлікарем, молодий фахівець, направлений

після закінчення інституту, до вступу в інститут працював на виробництві; Обушенко – кухарем їдальні; Шилов – електро-монтером тваринницького комплексу, на час прийому на роботу йому виповнилося сімнадцять років сім місяців.

Як оформити прийом на роботу згаданих осіб? Чи потрібне їм попереднє медичне обстеження. Припустимо застосування виправного терміну при прийомі на роботу згаданих осіб, якщо так, то на який строк?

Завдання 2. При прийнятті на роботу завскладом універмагу Михайлова власник зажадав від нього такі документи: паспорт, трудову книжку, диплом про закінчення вузу, характеристику з місця роботи, довідку про забезпечення Михайлова та його сім'ї житлом, довідку про стан здоров'я.

Чи правомірна вимога власника про подання Михайловим усіх перелічених документів?

Завдання 3. При укладенні трудового договору з Кочіним, власник запропонував включити умову про випробування протягом трьох місяців з метою перевірки відповідності Кочіна дорученій роботі. Кочін заперечив проти випробування на тій підставі, що в трудовій книжці є всі дані про його кваліфікацію. У крайньому випадку він погоджувався на випробування протягом не більше одного тижня. Керівник звернувся до юрисконсульта підприємства з питанням, чи має він право відмовити Кочіну у прийнятті на роботу.

Який порядок встановлення випробування при прийнятті на роботу і як визначити його строк? Які відмови в прийнятті на роботу є обґрунтованими?

Завдання 4. Робітник Леонт'єв був прийнятий на завод слюсарем VI розряду з місячним випробуванням. Після трьох тижнів роботи він був переведений в інший цех. При цьому керівник заводу оголосив Леонт'єву, що результати його випробування в першому цеху незадовільні і йому необхідно пройти випробування в умовах іншого цеху. Після того, як Леонт'єв в цьому цеху пропрацював три тижні, директор заводу звільнив його, як такого, що не витримав випробування. Леонт'єв звернувся до суду з позовом. Суд визнав дії директора правильними й обґрунтував це рішення тим, що Леонт'єв проходив випробування у двох виробничих цехах, у кожному з них працював

менше місяця, крім того, про незадовільні результати випробування в першому цеху він був повідомлений.

Як виховується строк випробування? Чи правильне рішення суду?

Завдання 5. Антонова в жовтні була допущена власником підприємства до роботи дояркою. До початку роботи вона здала у відділ кадрів трудову книжку і заяву про прийняття на роботу з резолюцією бригадира, який не заперечував проти оформлення її дояркою. З нею був проведений інструктаж з техніки безпеки. Обов'язки доярки Антонова виконувала до 6 січня наступного року, за роботу їй виплачувалася заробітна плата. Проте після того, як Антонова пред'явила медичний висновок про необхідність переведення на легку роботу у зв'язку з вагітністю, власник звільнив її від виконання трудових обов'язків, посилаючись на те, що наказу про її прийняття на роботу не було. Антонова звернулася до суду з позовом до підприємства про відновлення на роботі і стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу.

Яке рішення повинен винести суд?

Завдання 6. Чижикова була прийнята на роботу вихователем у дитячий садок з місячним строком випробування. У зв'язку з тим, що завідувач дитячим садком двадцять днів хворіла і не мала можливості оцінити ділову якість і відповідність Чижикової дорученій роботі, завідувач районо запропонувала Чижиковій продовжити строк іспиту ще на один місяць, на що остання дала письмову згоду. Через півтора місяця після прийняття на роботу Чижикова була звільнена як така, що не витримала іспиту. Не погодившись з таким звільненням, Чижикова звернулася до суду з позовом про поновлення на роботі. Свої вимоги вона мотивувала тим, що за час роботи їй ніхто не зробив жодного зауваження.

Чи було правомірним звільнення Чижикової?

Завдання 7. Сергієнко уклала трудовий договір з малим державним підприємством "Глобус" 25 жовтня. Згідно з договором вона повинна була розпочати роботу 1 листопада, але Сергієнко роботи не розпочала у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, яка настала через ускладнення під час вагітності. 5 листопада директор МДП скасував наказ про прийняття Сергієнко на роботу на тій підставі, що вона не розпочала роботу, і про прийняття на її місце

Петренко. 20 листопада Сергієнко принесла лікарняний листок і стала вимагати поновлення на роботі.

Чи правомірні дії директора? Чи має значення обставина, що Сергієнко вагітна? Де підлягає розгляду її спір?

2. Переведення на іншу роботу

1. Переведення на іншу роботу, види переведень.
2. Зміна істотних умов праці.
3. Переміщення працівника на інше робоче місце.

Питання для перевірки

1. Які встановлено правила переведення працівника на іншу роботу?
2. Що таке переміщення?
3. Порівняйте переведення та переміщення працівника. Чим вони відрізняються.
4. В яких випадках працівник може бути переведений на інше робоче місце?
5. В який термін повинен бути повідомлений працівник про зміну істотних умов праці?
6. Чи потребується згода працівника для переведення його на іншу роботу в разі простою?
7. В яких випадках неповнолітній працівник може бути переведений на іншу роботу?

Навчальні завдання

Завдання 1. Лук'янова працювала медичною сестрою в терапевтичному відділенні санаторію "Барвінок". У зв'язку з переходом на нові умови організації та оплати праці наказом головного лікаря вона була переведена медсестрою в дитячі ясла того ж санаторію. Вважаючи переведення неправомірним, оскільки характер праці і режим робочого часу на новому місці відрізнявся від попередніх, Лук'янова після розгляду питання в КТС звернулася з позовом до суду про поновлення на попередній роботі.

Чи має тут місце переведення на іншу роботу? Чи вправі адміністрація вимагати від Лук'янової роботи в дитячих яслах? Яким повинно бути рішення суду?

Завдання 2. Директор радгоспу "Березівка" Харківської області видав наказ про переведення робітниці Швецової з садово-городньої у тваринницьку бригаду строком на один місяць. Швецова з переведенням не погодилася і звернулася до суду з позовом про поновлення її на колишній роботі, мотивуючи позов тим, що переведення було оформлено без її згоди і її вже тричі раніше переводили на цю роботу. У суді представник відповідача пояснив, що переведення викликане виробничою необхідністю у зв'язку з відсутністю доярок і з метою запобігання падежу худоби.

Чи може мати місце переведення на іншу роботу без згоди працівника?

Чи є тут підстава для переведення? Як повинен вирішити справу суд?

Завдання 3. Наказом від 14 січня директор Донецького комбінату побутових послуг перевів майстра чоловічої перукарні № 91 Онищенко в перукарню № 55 того ж комбінату, розташовану в іншому районі міста, оскільки вона неодноразово сварилася з працівниками і загальні збори трудового колективу перукарні № 91 прийняли рішення про її переміщення в інше місце з метою нормалізації соціально-психологічного клімату колективу. Онищенко від переміщення відмовилася і звернулася до суду з позовом про поновлення на попередній роботі. У заяві позивачка зазначила, що перукарня № 55 розташована в іншому кінці міста, а це пов'язане з довгим переїздом, крім того, перукарня розташована в малолюдній місцевості і заробітна платня у позивачки значно знизилася.

Що має місце у даному випадку: переведення або переміщення? Яке правове значення має рішення трудового колективу? Як повинен вирішити справу суд?

Завдання 4. Голубчиков працював у складі комплексної бригади в кам'яному кар'єрі виробничого об'єднання на посаді помічника машиніста екскаватора. Протягом весняного та літнього періоду Голубчиков працював у дві зміни.

30 жовтня він був переведений на роботу в одну (першу) зміну. Оскільки робота в другу зміну у зв'язку з тим, що почало рано темніти, виявилася неефективною. Голубчиков не погодився з таким розпорядженням адміністрації, не розпочав роботу і через це був звільнений за прогул без поважних причин.

Чи має право Голубчиков відмовитися від роботи в нових умовах?

Завдання 5. 30 вересня начальника інструментального цеху Шевчука було попереджено, що з 1 грудня у зв'язку зі змінами в організації виробництва його посада буде називатися «завідувач майстернею», а посадовий оклад буде зменшено на 10 %. З цим Шевчук не погодився і цього ж дня подав заяву про звільнення, у зв'язку з чим він був звільнений 14 жовтня відповідно до ст. 38 КЗоТ України. Але Шевчук не погодився з таким формулюванням підстав звільнення і вимагав, щоб його звільнили за п. 6 ст. 36 та виплатили вихідну допомогу.

Чи правомірні вимоги Шевчука?

Завдання 6. Волошина працювала завідуючою кафедрою педагогічного інституту. У зв'язку із закінченням п'ятирічного строку обрання та досягненням 65-річного віку їй було запропоновано перейти на посаду професора кафедри, на що вона дала згоду. Ректор видав наказ про переведення її на цю посаду з місячним строком випробування. По закінченні строку випробування Волошина була звільнена як така, що не витримала випробування. Вважаючи звільнення незаконним, вона звернулася з позовом до суду про поновлення на роботі.

Який порядок встановлення випробування професорсько-викладацького складу ВУЗу? Як вирішити суперечку?

3. Припинення трудових відносин

1. Поняття і загальна характеристика підстав припинення трудового договору.

2. Порядок розірвання трудового договору з ініціативи працівника.

3. Порядок розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

4. Розірвання трудового договору з ініціативи 3-х осіб.

Питання для перевірки

1. Які загальні підстави для припинення трудового договору?
2. У які строки повинно бути здійснено звільнення з роботи працівника за згодою сторін?
3. Який порядок звільнення працівника з роботи за власним бажанням (з ініціативи працівника)?

4. Чи можна розірвати строковий трудовий договір за власним бажанням?

5. Як вирішуються питання звільнення працівників при змінах в організації виробництва і праці?

6. Які підстави припинення трудового договору за п. 2 ст. 40 КЗпП?

7. Кого віднесено до категорії керівних працівників, зазначених у п.1 ст. 41 КЗпП?

8. Хто підлягає звільненню за вчинення аморального проступку?

9. Які працівники можуть бути звільнені на вимогу профспілкового органу? Який порядок такого звільнення?

10. Чи має власник право при звільненні затримати розрахунок і трудову книжку?

Начальні завдання

Завдання 1. Тесляр Кисельов працював за строковим договором на будівництві. По закінченні строку договору він подав заяву з проханням його звільнити. Начальник будівельного управління умовив його попрацювати ще тому, що в управлінні немає кваліфікованих теслярів і треба закінчити будівництво великого об'єкта. Через три місяці після заяви про прийняття на роботу Кисельова був виданий наказ про звільнення його з роботи у зв'язку із закінченням строку договору. Кисельов звернувся до районного суду з позовом про поновлення на роботі, вказуючи на те, що він просив про звільнення весною, але начальник будівельного управління не відпустив його, тепер обставини змінилися, і він вирішив продовжити працю на будівництві ще на один рік. Робоче місце тесляра на будівництві залишилося вакантним.

У чому особливість правового положення працівника, який уклав строковий трудовий договір? Який порядок припинення трудового договору у зв'язку із закінченням строку договору? Чи є законним наказ начальника?

Завдання 2. Агроном насінневої лабораторії Корсун 6 жовтня подав заяву про звільнення за власним бажанням. 18 жовтня він подав другу заяву, у якій прохав вважати не дійсною попередню заяву, тому що звільнятися з роботи передумав.

Однак у цей же день наказом по лабораторії його звільнили з роботи за власним бажанням за заявою від 15 жовтня.

Вважаючи звільнення недійсним, Корсун звернувся до КТС про поновлення його на роботі.

Яке рішення повинно прийняти КТС?

Завдання 3. Комірника Калашніка було звільнено з роботи у зв'язку з втратою довіри. Він звернувся з позовом до суду про поновлення його на роботі. Та суд признав рішення адміністрації слушним. Своє рішення суд мотивував тим, що у вихідний день Калашнік самовільно зрубав три дерева і перевіз їх додому. У зв'язку з тим, що він зробив замах на державне майно, йому не можна доручити матеріальні цінності на складі.

Районний прокурор скасував рішення суду. Як треба вирішити справу.

Тема 6. СІМЕЙНЕ ПРАВО

1. Шлюб

1. Сімейне право – галузь права України.
2. Умови і порядок укладання шлюбу.
3. Шлюбний договір (контракт).

Питання для перевірки

1. Дати визначення сімейного права.
2. Сімейні правовідносини.
3. Які ви знаєте умови укладення шлюбу?
4. Порядок укладення шлюбу.
5. Які існують перешкоди для укладення шлюбу?
6. Зміст і форми шлюбного договору.
7. Початок та строки дії шлюбного договору.

Начальні завдання

Завдання 1. До державного органу реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) Дзержинського р-ну м. Харкова звернулася Романова із заявою про реєстрацію шлюбу. При цьому вона пояснила, що Петров – особа, з якою вона вирішила зареєструвати шлюб, – на день подання заяви є відсутнім, бо перебуває у відрядженні за кордоном і повернеться до м. Харкова через шість місяців. Романова подала нотаріально завірену письмову заяву від Петрова, відповідно до якої останній згоден на реєстрацію шлюбу із заявителькою. Через свою відсутність Петрова просить орган

РАЦС, по-перше, прийняти його заяву про реєстрацію шлюбу із Романовою і, по-друге, зареєструвати їх шлюб. Робітник органу РАЦС відмовив у задоволенні заяви, посилаючись на ч. 2 ст. 28 СК, відповідно до якої заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком особисто. У зв'язку з цим Романова подала позов до суду.

На яке коло питань розраховано дане завдання?

Як слід вирішити спір?

Чи змінилося б рішення, якщо б заява Петрова мала просту письмову форму?

Завдання 2. До суду звернувся Гладков із заявою про розірвання шлюбу. У заяві вказувалося, що подружжя Гладкових зареєструвало шлюб шість місяців тому. Дітей у цьому шлюбі не мають. Гладков (позивач) не може більше проживати однією сім'єю з дружиною у зв'язку з тим, що вона є тяжко хворою – страждає на епілепсію. Під час реєстрації шлюбу Гладкова приховала свою хворобу від позивача, хоча той неодноразово пропонував пройти медичне обстеження, вважаючи його обов'язковим. У зв'язку з наведеним позивач вирішив, що подальше збереження шлюбу суперечить його інтересам, і просить суд розірвати шлюб з відповідачкою. На судовому засіданні дружина Гладкова (відповідачка) заперечувала проти розірвання шлюбу і до матеріалів справи дала медичну довідку, в якій зазначена її вагітність.

На яке коло питань розраховано дане завдання?

Як слід вирішити спір?

Чи змінилося б рішення, якщо б дружина не надала довідку про вагітність?

Завдання 3. Гармаш та Єфименко подали заяву до органу РАЦС про реєстрацію шлюбу. У заяві сторони просили зареєструвати їх шлюб через три дні на підставі вагітності Єфименко – майбутньої дружини Гармаша.

Орган РАЦС відмовив у реєстрації шлюбу в такий короткий термін, мотивуючи свою відмову тим, що в них багато заплановано реєстрацій шлюбів саме в той день, на який просили сторони. Орган РАЦС запропонував розглянути заяву протягом двох тижнів та повідомити сторони про день та час реєстрації шлюбу.

Сторони не згодні з такою пропозицією і звернулися до адвоката за роз'ясненнями стосовно протиправних дій органу РАЦС.

Дайте юридично обгрунтоване пояснення по справі.

Чи змінилося б рішення, якщо б жінка не була вагітною?

2. Припинення шлюбу. Недійсність шлюбу

1. Припинення шлюбу.

2. Розірвання шлюбу.

3. Визнання шлюбу недійсним.

4. Особисті майнові і немайнові права і обов'язки подружжя.

Питання для перевірки

1. Основні підстави для визнання шлюбу недійсним.

2. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним.

3. Момент припинення шлюбу.

4. Правові наслідки розірвання шлюбу.

5. Розірвання шлюбу за рішенням суду.

6. Що належить до особистих немайнових прав подружжя згідно з СК.

7. Що належить до особистих майнових прав подружжя згідно з СК.

Навчальні завдання

Завдання 1. Борисов звернувся до органу РАЦС із заявою про розірвання шлюбу з Івановою. На його думку існують всі підстави для розірвання їх шлюбу безпосередньо органом РАЦС, а саме: 1) діти подружжя досягли повноліття; 2) між ним та дружиною не має ніякого майнового спору; 3) останні два роки він прожив окремо від дружини у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин. Однак Борисову відмовили в прийнятті заяви, мотивуючи тим, що розірвання його шлюбу з Івановою може бути здійснено органом РАЦС лише в разі існування взаємної згоди подружжя. Вважаючи, що його права порушені, Борисов звернувся до суду.

Яке рішення повинен винести суд? Визначить умови для розірвання шлюбу органом РАЦС за взаємною заявою подружжя та за заявою одного з них.

Завдання 2. Подружжя Чижових подало до суду спільну заяву про розірвання шлюбу. У заяві було вказано, що сторони прожили в шлюбі протягом шести років, мають двох неповнолітніх дітей п'яти

та двох років. Сімейні стосунки сторін не склалися, тому вони бажають розірвати шлюб. Разом із заявою подружжя надало до суду письмовий договір, відповідно до якого діти після розірвання шлюбу будуть проживати разом з матір'ю. Батько дітей за договором зобов'язується надавати старшій дитині – синові утримання, яке буде відповідати ¼ його заробітку. У свою чергу Чижова зобов'язалася за договором змінити своє прізвище на дошлюбне – Герасименко. Суд відмовив подружжю Чижових у прийнятті заяви, пояснивши це тим, що в ній сторони не вказали підстав розірвання шлюбу, а це позбавляє суд можливості винести остаточне рішення по справі.

Чи вправі суд відмовити ?

Тема 7. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

1. Поняття й сутність міжнародного публічного права.
2. Міжнародне економічне право.
3. Міжнародно-правова регламентація населення в міжнародному праві.
4. Права людини в міжнародному праві.
5. Відповідальність у міжнародному публічному праві.

Питання для перевірки

1. Що таке міжнародне право?
2. Які основні принципи міжнародного права та де вони сформульовані?
3. Які ви знаєте джерела міжнародного права?
4. Що розуміють під конфіскацією міжнародного права?
5. Які ви знаєте суб'єкти міжнародного права?
6. Яке визначення міжнародно-економічного права?
7. Яке місце України в міжнародному економічному співробітництві?
8. Як здійснюється зближення європейського права із законодавством України?
9. Які ви знаєте міжнародні економічні організації?
10. На що має право кожна людина згідно з нормами міжнародного права?
11. Коли почався розвиток міжнародної правотворчості у сфері захисту прав і свобод людини?

12. Які перші важливі досягнення міжнародної правотворчості?

13. Коли і які документи були прийняті в рамках Ради Європи?

14. Які види й форми відповідальності існують у міжнародному праві?

15. Який основний суб'єкт відповідальності в міжнародному праві?

16. Які судові органи розглядають міжнародні спори?

Насчальні завдання

Завдання 1. 26 квітня 1993р. сучасне вантажне судно Українського Дунайського пароплавства «Кілія», яке доставляло вантаж до Греції, біля берегів Тунісу потрапило у сильний шторм. У порт його не впустили, а у відкрите море виходити було дуже небезпечно. У зв'язку з цим «Кілія» була змушена кружляти в туніській затоці, внаслідок чого зіпсувала розставлені там рибальські сітки. Уряд Тунісу арештував судно, а державна риболовецька компанія звернулася з позовом до суду. За первинними висновками експертів прямі збитки становили 180 тис. дол. США, а побічні – 2,5 млн дол. Представники норвезької компанії «Гарт», які застрахували «Кілію», вже були згодні оплатити цю суму, але місцеві рибалки заявили, що косяк тунця був дуже великий, у зв'язку з чим побічні збитки становлять не 2,5, а 10 млн дол. До речі, вартість судна становить 9 млн дол.

Які рішення суду?

Завдання 2. Розглянути та зробити аналіз міжнародної угоди з цукру 1992 р.

Завдання 3. Розглянути та зробити аналіз угоди про торговельні відносини між Україною і США 1992 р.

Тема 8. АГРАРНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

1. Аграрне право України

1. Предмет та метод аграрного права.
2. Основні принципи і система аграрного права України.
3. Поняття і види джерел аграрного права.

4. Поняття та особливості аграрних правовідносин, їх елементи.

Питання для перевірки

1. Які суспільні відносини регулює аграрне право?
2. Що є предметом вивчення аграрного права?
3. Перелічіть методи, які регулюють аграрне право.
4. З чого складається аграрне право України, яка його система?
5. Закони, підзаконні акти, внутрішньогосподарські локальні акти як джерела аграрного права України.
6. Підстави виникнення, зміни та припинення аграрних правовідносин.

Навчальні завдання (тести)

1. Аграрне право України є правонаступником:
 - а) цивільного права;
 - б) сільськогосподарського права;
 - в) колгоспного права;
 - г) господарського права.
2. Предметом аграрного права є:
 - а) правовідносини з приводу сплати податків;
 - б) правовідносини у сфері сільськогосподарської діяльності;
 - в) правовідносини з організації аграрного бізнесу;
 - г) правовідносини з регулювання аграрного підприємництва.
3. Основним методом аграрного права із перелічених є:
 - а) імперативний;
 - б) рекомендацій;
 - в) заохочування;
 - г) автономних рішень.
4. Основним джерелом аграрного права є:
 - а) нормативний договір;
 - б) правовий звичай;
 - в) нормативно-правовий акт;
 - г) юридичний прецедент.
5. До локальних норм аграрного права не належить:
 - а) рішення місцевої ради;
 - б) розпорядження голови місцевої державної адміністрації;
 - в) договір про створення аграрного підприємства;

- г) наказ директора агрофірми про звільнення працівника.
6. Найважливішим об'єктом аграрних відносин є:
- а) тварини;
 - б) майнові паї;
 - в) земля.

Тема 2. Земельне право України

1. Поняття земельного права.
2. Система і структура земельного права України.
3. Поняття, особливості та класифікація джерел земельного права України.
4. Земельні правовідносини.
5. Поняття, зміст, правові форми охорони землі як основного національного багатства України.

Питання для перевірки

1. Юридична природа земельного права України.
2. Конституція України в системі джерел земельного права України.
3. Закони як джерела земельного права України.
4. Укази Президента України в системі джерел земельного права України.
5. Постанови КМ України в системі джерел земельного права України.
6. Нормативно-правові акти центральних органів державної влади в системі джерел земельного права України.
7. Яка юридична природа локальних нормативних актів місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування як джерел земельного права України?
8. Юридична природа та види обов'язків власників землі та землекористувачів.
9. Земля – основне багатство держави.
10. Які існують форми права власності на землю?

Навчальні завдання

Завдання 1. З метою отримання статусу постраждалого внаслідок Чорнобильської катастрофи мешканець села Загір'я Хитрик О. вивіз із зони відчуження вантажівку радіаційно-забрудненого ґрунту і розсипав останній поблизу своєї садиби.

Надмірне радіоактивне забруднення земель було виявлено під час проведення моніторингу земель. Враховуючи дану обставину,

природоохоронний прокурор звернувся із заявою до місцевого суду з вимогою про конфіскацію земельної ділянки у державну власність, як такої, що сприяла вчиненню правопорушення: в заяві прокурора було зазначено з'ясовані справжні обставини вчинку мешканця села Загір'я.

У відзиві на заяву прокурора гр. Хитрик зазначив, що нанесення ґрунту здійснювалося з метою проведення рекультивації земель.

Які порушення і ким були допущені у викладеній ситуації?

Яке рішення по справі має прийняти суд? Обґрунтувати рішення суду.

Вирішити справу.

Завдання 2. Селищна рада прийняла рішення про передачу двох земельних ділянок сільськогосподарського призначення громадянам Польщі Радзівському К. та Тарновському Ф. для влаштування мисливського господарства. Також частина земель сільськогосподарського призначення рішенням ради була вилучена у власників та переведена до мисливського фонду.

Прокурор області опротестував рішення ради як таке, що суперечить нормам Земельного кодексу України щодо заборони передачі у власність іноземцям земельних ділянок.

Визначити коло правовідносин.

Які нормативно-правові акти мають право видавати органи місцевого самоврядування? Які повноваження мають селищні ради в галузі земельних відносин?

Які категорії земель визначені Земельним кодексом України? Який порядок зміни цільового призначення земель?

Визначити, які порушення чинного законодавства були допущені.

Дати характеристику Земельного кодексу України як джерела земельного права.

Вирішити справу.

Завдання 3. Старший державний інспектор з використання та охорони земель оскаржив до суду розпорядження голови обласної державної адміністрації, яким було затверджено порядок передачі земель у приватну власність громадян України.

Старший державний інспектор з використання та охорони земель посилався на те, що даний порядок суперечить нормам земельного законодавства, оскільки передача земель у приватну

власність та державний контроль у даній сфері здійснюється виключно відповідними радами. Крім того, аналогічний нормативно-правовий акт був уже затверджений наказом Держкомзему.

Також, на думку інспектора, чинному законодавству суперечать положення про можливість приватизації громадянами земель, на яких розташовані ліси та водойми (відповідно до 5 га та 3 га), оскільки Лісовий кодекс та Водний кодекс цього не передбачають.

Дати характеристику правовідносинам, що склалися.

Які повноваження у сфері земельних відносин мають місцеві органи виконавчої влади та місцеві ради? Які нормативно-правові акти мають право приймати керівники місцевих органів виконавчої влади та місцеві ради? Які питання у сфері земельних відносин вони можуть регулювати?

Які порушення чинного законодавства були допущені?

Чи підлягає скарга державного інспектора задоволенню?

3. Екологічне право України

1. Поняття екологічного права та предмет.
2. Основні принципи і завдання екологічного права.
3. Джерела екологічного права.
4. Екологічні права і обов'язки громадян щодо охорони навколишнього середовища.

Питання для перевірки

1. Предмет і методи екологічного права.
2. Які є об'єкти екологічного права?
3. Назвіть джерела екологічного права.
4. Поняття та ознаки екологічного права.
5. Мета екологічного права.
6. Які Ви знаєте принципи і функції екологічного права?
7. Які Ви знаєте екологічні права громадян?
8. Які обов'язки громадян у галузі екології?

Навчальні завдання

Завдання 1. Членами студентської дружини охорони природи, які одночасно є громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища при проведенні рейду в басейні річки Сіверський Донець щодо перевірки і дотримання

екологічного законодавства було виявлено ряд порушень, пов'язаних із заборою стічних вод та побутових відходів, розорювання земель та вирубування дерев на березі ріки. За всіма виявленими порушеннями було складено протоколи, які направили в Державне управління Міністерства екології у Харківській області.

Чи правомірні дії членів студентської дружини?

Яким нормативно-правовим актом регулюється діяльність громадських інспекторів охорони навколишнього природного середовища?

Тема 9. ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

1. Загальні засади організації та здійснення судочинства в господарських судах.

2. Порядок здійснення судових процедур при вирішенні господарських спорів.

3. Проблеми врегулювання та вирішення господарських спорів у судовому процесі та шляхи їх вирішення.

Питання для перевірки

1. Правова сутність господарських судів та їх місце у судовій системі України.

2. Компетенція господарських судів при вирішенні господарських спорів.

3. Принципи господарського судочинства та форми судового процесу.

4. Стадії господарського судочинства.

5. Вирішення господарських спорів місцевими судами.

6. Проблеми у вирішенні господарських спорів.

Навчальні завдання

Завдання 1. Для будівництва нового підприємства з виробництва побутових хімікатів за результатами торгів було укладено державний контракт між замовником – АТ „Хімія побутова” і підпорядником „Спеціалізований трест № 55”. Будівництво було включено в титульний список і мало бути завершено протягом одного року. Фінансування будівництва здійснювалося за рахунок державного бюджету і власних фінансових ресурсів замовника.

Після восьми місяців будівництво внаслідок відсутності державних асигнувань було законсервоване за рішенням

Міністерства промисловості. Керуючись таким рішенням, замовник відмовився від оплати вартості виконаних робіт і витрат на консервацію. Підрядник, не отримавши відповіді на заявлену претензію, звернувся до господарського суду.

Проаналізуйте ситуацію і вирішіть спір.

Завдання 2. За договором будівельного підряду, підрядник БМУ № 13 збудувало 120-ти квартирний житловий будинок. Замовником будівництва був виконавчий комітет міськради. Будинок був прийнятий в експлуатацію згідно з актом Державної комісії.

Поселившись у квартири згідно з виданими ордерами, мешканці звернулися зі скаргою про недоліки будівництва. Зокрема, у квартирі №7 відсутні входні двері, у квартирі № 21 повністю відсутнє сантехнічне обладнання, у всіх квартирах 15 (останнього) поверху протекла стеля через недоліки покрівлі, у деяких квартирах побито або повністю відсутнє віконне скло. Мешканці будинку вимагали усунення зазначених недоліків і застосування відповідних штрафних санкцій до підрядника.

Проаналізуйте ситуацію і вирішіть спір.

Завдання 3. За договором генерального підряду, укладеного між замовником – райдержадміністрацією N-го району і БМУ № 154 – підрядник зобов'язувався збудувати і здати в експлуатацію приміщення дитячої поліклініки до 1 вересня 2010 р. Згідно із графіком виконання робіт підрядник мав приступити до роботи 1 вересня 2009 р. На цей час замовник повинен був передати підготовлений майданчик і будівельні матеріали на суму 500 000 грн. Але до 1 вересня 2009 р. не вдалося знести житловий будинок Котлова, який розташований на будівельному майданчику. Котлов відмовився переселитися у надану квартиру. Справа вирішувалася у судовому порядку. БМУ № 154 не змогло розпочати роботи згідно з графіком, тому робота була завершена на два місяці пізніше.

Визначте умови та розмір відповідальності сторін за договором. Чи вправі замовник вимагати сплати неустойки за прострочення виконання? Чи вправі підрядник вимагати сплати неустойки за прострочення замовника?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсентеїзм – неявка частини виборців на виборчі дільниці для голосування і, таким чином, відмова їх від реалізації свого активного виборчого права.

Аграрне право України – це комплексна, інтегрована і спеціалізована галузь права; вона охоплює різні правові норми, які регулюють аграрні відносини, що складаються у сфері виробничої та пов'язаної з нею сільськогосподарської діяльності під час використання земель сільськогосподарського призначення різними аграрними суб'єктами.

Аграрні правовідносини – це вид суспільних відносин, що врегульовані нормами аграрного права і суміжних з ним галузей права в комплексі, які складаються між суб'єктами в аграрному секторі, об'єднаними одним інтересом щодо виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції та сировини.

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності, який полягає у застосуванні до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення (проступок), певного примусового заходу адміністративного впливу. Порядок та умови притягнення до А. в. регулюються КУпАП.

Адміністративна реформа – це вид політико-правової реформи, яка здійснюється у сфері виконавчої влади і торкається як її організаційної структури, функцій, кадрового забезпечення, так і взаємовідносин з місцевим самоврядуванням.

Адміністративна юрисдикція – встановлена законодавчими актами діяльність органів державного управління та їх посадових осіб щодо вирішення індивідуальних адміністративних спорів та застосування відповідних юридичних санкцій стосовно правопорушників в адміністративному порядку (без звернення до суду). А. ю. є складовою правоохоронної діяльності органів управління.

Адміністративне право – галузь права, сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері державно-управлінської діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів, а також органів місцевого самоврядування. Основним джерелом А.п. є КУпАП.

Адміністративне правопорушення (адміністративний проступок) – протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи

бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративне стягнення – примусовий захід державного впливу, що застосовується до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення з метою її виховання, додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративні правовідносини – суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, які впливають на поведінку суб'єктів у сфері державного управління та приводять до виникнення між ними правових зв'язків державно-владного характеру.

Адміністративно-територіальний устрій – це обумовлена географічними, історичними, економічними, етнічними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з поділом її на адміністративно-територіальні одиниці.

Акти органів державної влади – правова форма здійснення повноважень органів державної влади. Форма А.о.д.в., порядок їх видання і набуття чинності залежить від належності органу, що видає акт, до тієї чи іншої гілки державної влади та від його компетенції і встановлюються законом або іншим нормативним актом. А.о.д.в. можуть бути нормативними, які за юридичною силою поділяються на закони та підзаконні акти, або правозастосовними, які завжди є підзаконними актами.

Активне виборче право – право громадян обирати виборні органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Апатрид – людина, яка не пов'язана з жодною державою. Апатриди мають такі ж права і обов'язки, що й громадяни країни їхнього перебування за винятками, встановленими законами. Наприклад, вони не виконують військового обов'язку, не мають права голосувати.

Безпосередня (пряма) демократія – безпосередня участь громадян у здійсненні державної влади, їх пряме волевиявлення під час прийняття державних рішень.

Біпатрид – особа, котра має громадянство двох і більше держав. Більшість країн світу (в тому числі Україна) не визнають подвійного громадянства. У відносинах з кожною із держав,

громадянином яких він є, біпатрид визнається громадянином саме цієї держави.

Вартість земельної ділянки – це грошове вираження земельної вартості на даний конкретний момент.

Верховенство права – конституційно закріплений у Конституції України принцип. Це означає, що норми Конституції України є нормами прямої дії. Конституція України має найвищу юридичну силу і суб'єкти суспільних відносин зобов'язані беззастережно виконувати відповідні конституційні положення. Закони та інші нормативно-правові акти не повинні суперечити Конституції України. У разі порушення прав громадянина він має право безпосередньо звернутися до суду, посилаючись на Конституцію України.

Вето – (від лат. Veto – забороняю) – акт, який призупиняє або не допускає набрання чинності рішеннями державного органу. В Україні існує відкладне вето – право Президента України повернути прийнятий парламентом закон на повторний розгляд.

Вибори – процес, унаслідок якого певна спільність людей шляхом голосування формує державний орган або заповнює вакантну виборну посаду.

Виборча дільниця – територіальна виборча одиниця для проведення голосування і підрахунку голосів на виборах.

Виборча система – порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав.

Виборче право – сукупність правових норм, що закріплюють порядок утворення представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав шляхом голосування.

Виборчий процес – один із основних елементів виборчої системи, що забезпечує організацію проведення виборів у встановленому законом порядку. Основними стадіями виборчого процесу є: призначення виборів, утворення виборчих округів, виборчих дільниць; формування виборчих органів (Центральної виборчої комісії, окружних, дільничних та інших виборчих комісій); складання та оголошення списків виборців; висування і реєстрація кандидатів; передвиборна агітація; голосування;

підрахунок голосів і визначення результатів виборів; реєстрація обраних осіб і опублікування підсумків виборів.

Виборчі комісії – передбачені Конституцією і законами України органи для організації та проведення виборів, а саме: Центральна виборча комісія, виборча комісія Автономної Республіки Крим, окружні, дільничні виборчі комісії. Крім того, для проведення виборів у місцеві ради утворюються територіальні виборчі комісії.

Виконавча влада – це одна з трьох гілок державної влади, яка відповідно до конституційного принципу поділу державної влади покликана розробляти і втілювати державну політику щодо забезпечення виконання законів, управління сферами суспільного життя, насамперед державним сектором економіки. У відносинах із законодавчою і судовою владою вона користується певною самостійністю.

Відчуження земельної ділянки – передача права власності на земельну ділянку (тобто права володіння, користування чи розпорядження землею) її власником іншій фізичній чи юридичній особі, територіальній громаді чи державі. Відчуження може бути платне (купівля-продаж, міна) і безплатне (дарування, спадщина тощо).

Влада – здатність одного суб'єкта (людини, партії, держави) впливати на поведінку іншого суб'єкта в напрямі, потрібному для владного суб'єкта.

Власник земельної ділянки – фізична чи юридична особа, територіальна громада чи держава, яка володіє сукупністю трьох правомочностей власника по володінню, користуванню та розпорядженню належною на праві власності земельною ділянкою.

Власність на землю – належність фізичній особі, юридичній особі, територіальній громаді чи державі земельної ділянки на праві володіння, користування та розпорядження нею.

Володіння земельною ділянкою – одне з трьох повноважень власника земельної ділянки, що полягає в можливості мати її в розпорядженні і використанні.

Галузь права – велика упорядкована сукупність правових норм, що регулюють певну галузь суспільних відносин.

Громадський порядок – врегульована соціальними нормами система суспільних відносин. Сфера громадського порядку – це, передусім, місця спільного проживання, праці та відпочинку.

Громадянин – індивід, який має правовий зв'язок з державою-республікою. Цей зв'язок проявляється у взаємних правах та обов'язках громадянина та держави.

Громадянське суспільство – це сукупність суспільних (економічних, соціальних, політичних) відносин формальних і неформальних структур, у межах яких задовольняються різноманітні потреби і реалізуються інтереси індивідів та їх груп.

Грошова оцінка земельної ділянки – капіталізований рентний дохід від використання земельної ділянки.

Деліктоздатність – здатність особи (фізичної або юридичної) усвідомлювати протиправність та винність свого діяння та нести відповідальність за нього.

Демократія – (гр. demos – народ і kratos – влада) форма організації державної влади й суспільного життя, держава побудована на визнанні народу як джерела влади.

Держава – політична організація суспільства, що має владні повноваження з управління територіально-організованим населенням з метою здійснення загальносоціальних справ.

Державна влада – вид публічної політичної влади, що здійснюється державою та її органами, здатність держави підпорядковувати своїй волі поведінку людей та діяльність об'єднань, що знаходяться на її території.

Державна служба – професійна діяльність державних службовців, які мають відповідні службові повноваження та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Державне управління – вид діяльності держави, що полягає у здійсненні нею управлінського, тобто організуючого впливу на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають певного втручання держави шляхом використання повноважень виконавчої влади. У той же час державне управління здійснюється і за межами функціонування виконавчої влади, наприклад, на рівні державних підприємств, установ і організацій. Завдяки цьому поняття "державне управління" за змістом є ширше, ніж поняття "виконавча влада". Для визначення змістовно поєднаних сфер або галузей суспільного життя, що потребують державного управління, використовується термін "сектор державного управління".

Державне управління – діяльність органів усіх гілок державної влади та місцевого самоврядування щодо реалізації ними

делегованих державою повноважень з метою вдосконалення суспільної системи відповідно до публічних інтересів.

Державний акт на право приватної власності на землю – документ, виданий уповноваженим державним органом, що підтверджує право власності громадянина чи юридичної особи на земельну ділянку.

Державний суверенітет – верховенство державної влади всередині країни та її незалежність у зовнішньополітичній сфері.

Державні символи – це встановлені Конституцією або спеціальними законами особливі розпізнавальні знаки конкретної держави, які відображають її суверенітет, а в деяких випадках символізують певний історичний або ідеологічний зміст.

Джерела аграрного права – це результат правотворчості державних органів як зовнішній вираз волі народу, закріпленої в уніфікованих і диференційованих нормативно-правових актах, а також локальних актах сільськогосподарських товаровиробників, що регулюють аграрні відносини в процесі сільськогосподарського виробництва, переробки та розподілу сільськогосподарської продукції.

Джерела екологічного права – нормативно-правові акти, що містять еколого-правові норми, призначені для регулювання екологічних правовідносин.

Джерела конституційного права – це нормативні акти, в яких містяться норми конституційного права, що торкаються невизначеного кола осіб.

Джерела права – 1) суспільні відносини та інтереси, що потребують юридичного оформлення; 2) нормотворча діяльність; 3) засіб вираження і закріплення норм права, що виходить від держави.

Дискримінація – (від лат. discrimination – відокремлення, розділення, розрізнення) – умисне явне або приховане обмеження або позбавлення прав певних фізичних або юридичних осіб.

Дисципліна – це один із принципів суспільного життя, який полягає у вимозі сумлінного виконання існуючих правил поведінки.

Дієздатність – здатність особи своїми діями набувати прав та обов'язків.

Довіреність – письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

Договір – угода двох або декількох осіб про встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків.

Екобезпека – стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екостану та виникнення небезпеки для здоров'я громадян.

Екологічна інформація – відомості про стан захворюваності населення, екологічну, радіаційну обстановку.

Екологічне право – це система правових норм, які специфічним способом регулюють екологічні суспільні відношення з метою досягнення гармонійних відношень між суспільством та природою, і, на думку переважаючої більшості фахівців-юристів, екологічне право є самостійною, не комплексною галуззю права з підгалузевою структурою та з існуючою назвою.

Екологічне правопорушення – винна, протиправна, екологічно небезпечна дія, яка посягає на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та порушує екологічні і пов'язані з ними інші права людини і вимоги екобезпеки.

Екологічні права громадян – сукупність юридичних можливостей і засобів, які спрямовані на задоволення потреб громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища і гарантування екобезпеки.

Еколого-експертні правовідносини – різновид екологічних процесуальних правовідносин, в яких реалізується спеціальний, відособлений організаційним і правовим забезпеченням вид експертної діяльності, обов'язки та відповідальність суб'єктів цих відносин.

Завдаток – грошова сума, що видається однією з договірних сторін у рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні на підтвердження укладання договору і забезпечення його виконання.

Закон – нормативний акт, прийнятий органом законодавчої влади або всенародним референдумом, що має вищу юридичну чинність.

Законодавчий акт – правовий документ, що приймається органом законодавчої влади чи шляхом референдуму. До законодавчих актів належать закони та акти делегованого законодавства (укази глави держави, декрети уряду).

Законодавчий процес – врегульована нормами права діяльність законодавчого органу з прийняття, зміни або скасування законів.

Заробітна плата – це винагорода, як правило, у грошовому вигляді, яку за трудовим договором працедавець сплачує працівнику за виконану ним роботу.

Звичай – історично сформовані правила повсякденної поведінки людей, що стали нормами через багаторазове застосування протягом тривалого часу і усно передаються з покоління в покоління.

Земельна ділянка – частина земної поверхні, що має фіксовані межі, характеризується певним місцерозташуванням, природними властивостями, фізичними параметрами, правовим і господарським станом та іншими характеристиками.

Земельне законодавство – сукупність нормативно-правових актів, що регулюють земельні відносини з метою їх раціонального використання.

Земельний кадастр – система обліку кількості та якості земель, яка призначена для забезпечення державних органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ і громадян вірогідними і необхідними відомостями про природний, господарський стан та правовий режим земель з метою організації раціонального використання та охорони земель, регулювання земельних відносин, землеустрою, обґрунтування розмірів плати за землю.

Землі сільськогосподарського призначення – землі, надані для потреб сільського господарства або призначені для цих цілей.

Індивід – (від латин. *individuum* – неподільний) – конкретна людина, якій властива неповторна сукупність біологічних, соціальних, духовних ознак.

Індивідуальний трудовий спір – це спір між працівником і власником з питань застосування норм трудового законодавства, про які заявлено в орган, що компетентний розглядати трудові спори.

Інститут конституційного права – це система норм, що регулює однорідні і органічно пов'язані між собою конституційно-правові відносини в межах даної галузі права.

Інститут права – упорядкована сукупність норм права, що регулюють певний вид суспільних відносин.

Кодекс – (від латин. *codex* – зібрання законів) – зведений законодавчий акт, в якому об'єднані та систематизовані норми права, що регулюють однорідні суспільні відносини.

Колективний договір – це угода між працевдавцем і профспілковим органом (або представниками трудового колективу), що містить правові норми з питань оплати праці, інших соціальних і трудових прав працівників.

Конституційне право України – це провідна галузь права, яка являє собою сукупність правових норм, що закріплюють і регулюють основи соціально-економічної структури суспільства, його політичну систему, правовий статус особи з метою забезпечення умов для здійснення державної влади в країні.

Конституційний лад – передбачена Конституцією форма організації держави і система суспільних відносин, що охоплює багатогранні аспекти соціально-економічного, духовного та політичного розвитку країни.

Конституційно-правова норма – це встановлене або санкціоноване державою загальнообов'язкове правило поведінки, що регулює конституційно-правові відносини.

Конституційно-правові відносини – це суспільні відносини, що регулюються нормами конституційного права.

Конституціоналізм – наукова концепція (про конституційну державу, конституційне правління), згідно з якою конституція встановлює процедуру здійснення владних функцій, обмежує функції державної влади.

Конституція (від латин. *constitutio* – устрій) – основний закон держави, який закріплює основи конституційного ладу і державного устрою конкретної країни, основи правового статусу особи, порядок організації та компетенцію органів держави, виборчу систему.

Конституція України – основний нормативний акт Української держави, який закріплює її конституційний лад, основи правового статусу особи, державний і територіальний устрій, систему й принципи організації та діяльності державних органів, виборчу систему.

Контракт – особлива форма трудового договору, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін, умови розірвання контракту встановлюються угодою сторін.

Конфіскація – позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення. Конфісковане майно безоплатно переходить у власність держави.

Корпоративні норми – правила поведінки, створені колективами та об'єднаннями громадян (партіями, профспілками, корпораціями підприємців).

Метод правового регулювання – це закріплені в нормах права, прийом, засоби і способи впливу на поведінку суб'єктів права, установлених у відповідних суспільних відносинах.

Міжнародне право – система норм, що втілюють узгоджену волю суверенних держав і регулюють міждержавні відносини.

Моніторинг землі – система спостережень за станом земельного фонду з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення й ліквідації наслідків негативних процесів.

Мононорми – правила поведінки, що приспонує зачатки права, моралі, релігії. Приклад мононорми: табу – заборона на здійснення певної дії (наприклад, полювання на певний вид тварин). Дія табу забезпечувалася не лише страхом перед покаранням, але й страхом перед гнівом богів, осудом або висміюванням з боку громади.

Мораль – система відносно стійких уявлень людей про добро і зло, честь та справедливість.

Моральна шкода – душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів, у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна, приниженням її честі, гідності, а також ділової репутації.

Народ – 1) сукупність громадян (підданих) держави, незалежно від національної приналежності; 2) національно-культурна спільнота, яка може й не бути пов'язана з певною державою (наприклад, лапландці, роми); 3) нація (у міжнародному праві).

Народний суверенітет – повновладдя народу, здійснення ним своєї невід'ємної і неподільної влади самостійно і незалежно від будь-яких інших соціальних сил.

Народовладдя – широка і реальна участь громадян держави в управлінні справами держави і суспільства. У Конституції України закріплено, що вся влада в Україні належить народові, який є носієм суверенітету, єдиним джерелом влади.

Населений пункт – це частина комплексно заселеної території, яка склалася внаслідок господарської та іншої соціальної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Нація – (від латин. *patio* – плем'я, народ) – соціальна спільнота, об'єднана політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території з певною державною організацією. Важливою ознакою нації є національна свідомість – усвідомлення ідентичності, соціальної, духовної, культурної окремішності від інших спільнот.

Непереборна сила (форс-мажорні обставини) – надзвичайна і невідворотна за даних умов подія, зовнішня до діяльності сторін обставина (наприклад, явища стихійного характеру), яка унеможливорює виконання цивільних обов'язків.

Нормативний договір – угода між двома і більше суб'єктами права, яка містить обов'язкові для них приписи.

Нормативно-правовий акт – письмовий документ, який схвалено у встановленому порядку компетентним органом держави і містить правові норми загального характеру.

Норми права – загальнообов'язкові, формально визначені, встановлені або санкціоновані державою та забезпечені її примусовою силою правила поведінки.

Об'єкт правовідносин – реальне благо, з приводу якого суб'єкти вступають у відносини.

Область – це основна складова частина території України, що історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями.

Органи виконавчої влади – самостійний вид органів державної влади, які згідно з конституційним принципом поділу державної влади мають своїм головним призначенням здійснення однієї гілки державної влади — виконавчої.

Оренда землі – засноване на договорі строкове, платне користування землею.

Особа – суб'єкт правових відносин. Розрізняють фізичних осіб (людей) та юридичних осіб (організації).

Пасивне виборче право – право громадян бути обраними до складу виборних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Підзаконні акти – це нормативно-правові акти, видані на виконання і з метою конкретизації законів.

Піклування – спосіб захисту особистих немайнових та майнових прав неповнолітньої дитини або обмежено дієздатної особи.

Плюралізм – (від латин. *pluralis* – множинний) різноманітність думок, поглядів, партій як принцип суспільного ладу.

Позивач – сторона у цивільному процесі, на захист суб'єктивних прав і законних інтересів якої порушується цивільна справа. Позивачем можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава.

Позов – це вимога до суду заінтересованої особи про здійснення правосуддя в цивільних справах на захист прав та інтересів, порушених чи оспорюваних іншою особою.

Позовна давність – це встановлений законом строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Право – система загальнообов'язкових, формально визначених, встановлених і охоронюваних державою правил поведінки, що регулюють суспільні відносини і виражають міру свободи і справедливості.

Право власності – право власності особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Право державної власності на землю – сукупність правових норм, що визначають правові підстави і порядок набуття і реалізації права власності на землю держави, об'єкти права власності держави на землю, суб'єкти права державної власності на землю, гарантії держави як суб'єкта земельних правовідносин, підстави і порядок припинення права власності держави на землю.

Право комунальної власності – сукупність правових норм, що визначають правові підстави і порядок набуття та реалізації територіальними громадами та органами місцевого самоврядування права власності на землю, об'єкти права комунальної власності, суб'єкти права комунальної власності на землю, гарантії захисту прав територіальних громад на землю, правові підстави і порядок припинення права власності територіальних громад на землю.

Право приватної власності на землю – сукупність правових норм, що визначають правові підстави і порядок набуття й реалізації громадянами України та юридичними особами України права володіти, користуватись і розпоряджатись земельною ділянкою, права і обов'язки власників земельних ділянок, об'єкти права власності держави на землю, суб'єкти права державної власності на землю, гарантії захисту права приватної власності на землю, підстави і порядок припинення права власності на землю громадян та юридичних осіб.

Правова держава – така держава, в якій найбільш повно забезпечені права та свободи особистості, а державна влада базується на праві, пов'язана правом та здійснюється у правових формах.

Правова держава – це держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність.

Правова система – це цілісна сукупність усіх юридичних явищ, властивих певному суспільству.

Правові акти – це прийняті в офіційно визнаній (найчастіше – документальній) формі акти суб'єктів права, які мають юридичне значення.

Правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормою права, учасники яких мають взаємні права й обов'язки.

Правові норми – загальнообов'язкові, формально-визначені, встановлені або санкціоновані державою та забезпечені державним примусом правила поведінки.

Правоздатність – здатність особи мати суб'єктивні права і юридичні обов'язки.

Правомірна поведінка – поведінка, що відповідає приписам правових норм.

Правопорушення – протиправне, винне діяння деліктоздатної особи, що завдає шкоду особі, суспільству або державі.

Правопорядок – це стан впорядкованості суспільних відносин, що складається в умовах законності.

Правочини – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Предмет екологічного права – екологічні правовідносини, що виникають у галузі використання природних ресурсів, охорони

навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки.

Представництво – право відношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Приватизація державного земельного фонду (приватизація землі) – передача громадянам України у приватну власність земельних ділянок для ведення особистого підсобного господарства, будівництва житлового будинку і господарських будівель, садівництва, дачного і гаражного будівництва.

Принципи аграрного права – це провідні ідеї, основоположні засади, наукові положення, відображені в нормах цієї галузі права, які в комплексі регулюють аграрні відносини.

Принципи екологічного права – загальнообов'язкові правила, зафіксовані в регулятивних і охоронних еколого-правових нормах, що спрямовані на досягнення мети екологічної політики України і забезпечення завдань екологічного права.

Проста (унітарна) держава – єдина держава, яка складається з адміністративно-територіальних одиниць (областей, провінцій, губерній), які не мають ознак суверенітету.

Район – це частина території області з переважно агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язків між населеними пунктами.

Релігійні норми – правила поведінки віруючих людей, які склались на базі уявлень людей про Бога та про поведінку, якої він жадає від людей.

Робочий час – це встановлений законодавством, колективним договором і трудовим договором час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати трудову функцію.

Розпорядження земельною ділянкою – одна із складових правомочностей власника земельної ділянки, яка означає можливість суб'єкта права власності на землю на свій розсуд визначати долю належної йому земельної ділянки способами, які не заподіюють шкоди здоров'ю, навколишньому природному середовищу і не порушують прав інших власників земельних ділянок і землекористувачів.

Селище – це сільський населений пункт, що сформувався при промисловому чи іншому підприємстві, організації.

Село – це сільський населений пункт зі сталим складом жителів, які переважно зайняті в сільськогосподарському виробництві.

Сервітут – обмежене право користування землею, яке забезпечує іншому землекористувачеві можливість користування нею з певними обмеженнями, встановленими законом або договором.

Система аграрного права враховує основні положення загальної теорії права, у яких наголошується на тому, що система права являє собою єдність і розмежування взаємопов'язаних галузей права — найбільш значних центральних ланок структури права, які регулюють основні види суспільних відносин.

Система адміністративного територіального устрою України – це сукупність адміністративних одиниць: села, селища, міста, райони в містах, райони, області, Автономна Республіка Крим.

Система державного управління – складне поняття, зміст якого охоплює такі складові елементи: а) суб'єкти управління, тобто органи виконавчої влади; б) об'єкти управління, тобто сфери та галузі суспільного життя, що перебувають під організуючим впливом держави; в) управлінська діяльність (процес), тобто певного роду суспільні відносини, через які реалізуються численні прямі та зворотні зв'язки між суб'єктами і об'єктами управління.

Система екологічного права – цілісна, послідовна сукупність теоретичних поглядів та положень про екологічне право, законодавство, його внутрішню структуру і зміст.

Система законодавства – це сукупність нормативно-правових актів, розташованих у певному порядку.

Система права – внутрішня структура діючого права, що складається з галузей, інститутів і норм права.

Служба в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба) – являє собою професійну, на постійній основі діяльність осіб, що займають посади в органах місцевого самоврядування та їх об'єднаннях, спрямовану на здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування, реалізацію повноважень органів місцевого самоврядування, і отримують заробітну плату за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Соціальне партнерство – це добровільна і рівноправна взаємодія між найманими працівниками, працедавцями і державою в цілях соціального миру і прогресу, ефективної економіки, захисту прав та інтересів трудящих.

Соціальні норми – правила людського співжиття, що регулюють відносини людей між собою.

Спадкування – перехід майнових прав і обов'язків померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців).

Стаття – 1) первинний елемент законодавчого акта, нормативно-правового договору; 2) розділ у бюджеті, що містить назву джерела доходу або обґрунтування витрат (стаття бюджету, стаття прибутку тощо).

Статут – а) звід правил, що регулює правовий статус конкретної юридичної особи; б) вид кодифікованого нормативно-правового акта (наприклад, Дисциплінарний статут ОВС).

Страта – соціальний прошарок, соціальна група.

Суб'єкт права – (від латин. Subjectum – підлеглий) – фізична або юридична особа, держава, соціальна спільнота, яка здатна мати та здійснювати безпосередньо або через представника юридичні права та обов'язки.

Суб'єкт правовідносин – суб'єкт права, який є учасником правовідносин.

Суверенітет держави – верховенство державної влади всередині держави та незалежність ззовні.

Територіальна громада – спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Традиції – (від латин. tradere – передавати) – різновид звичаїв, виникнення та підтримка яких пов'язані з прагненням людей зберегти певні ідеї, цінності, корисні форми поведінки (наприклад традиція святкування Дня Перемоги).

Трудова книжка – основний документ про трудову діяльність працівника, який містить відомості про роботу (в т.ч. прийняття, переведення та звільнення), нагородження, заохочення та призначення пенсії.

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації, відповідно до якої працівник

зобов'язується виконувати певну роботу з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник зобов'язується виплачувати працівнику заробітну плату і забезпечувати необхідні умови праці.

Упущена вигода – це не отримані кредитором доходи, які він одержав би при виконанні зобов'язання боржником.

Фізична особа – громадяни або піддані даної держави, іноземні громадяни або піддані, особи без громадянства.

Філіація – (від латин. filius – син) – набуття громадянства в силу народження.

Форма державного устрою – спосіб територіально-політичного устрою держави, порядок взаємин між державою та її окремими частинами.

Функції держави – головні напрямки й сторони діяльності держави.

Функції права – головні напрямки впливу права на свідомість та поведінку людей, які характеризують його роль та значення в житті суспільства.

Час відпочинку – це частина календарного часу, протягом якого працівник має право не виконувати трудові обов'язки і який він може використовувати на свій розсуд для задоволення своїх інтересів і відновлення працездатності.

Честь – це громадська оцінка моральних якостей людини.

Шкода – це зменшення або втрата (загибель) певного особистого чи майнового блага.

Шлюб – сімейний союз чоловіка і жінки, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Шлюбний договір – угода осіб, які вступають до шлюбу або перебувають у шлюбі, спрямована на врегулювання їхніх майнових відносин.

Юридична відповідальність – застосування державою або уповноваженою нею особою до винної особи примусових заходів за вчинене правопорушення.

Юридична відповідальність за екологічні правопорушення – специфічна форма суспільних відносин, в яких за допомогою правових норм та інших юридичних засобів забезпечується добровільне чи примусове виконання винними особами вимог екобезпеки, ефективне використання природних ресурсів, охорона навколишнього природного середовища або

покладається обов'язкове виконання інших обов'язків за допущене екологічне правопорушення.

Юридична особа – організація, зареєстрована у встановленому правом порядку.

Юридична особа – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Юридичний обов'язок – визначена правом лінія належної поведінки особи.

Юридичний прецедент – рішення державного органу у конкретній справі, якому надана нормативна сила і яке постає зразком для вирішення аналогічних справ.

Юридичні факти – певні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування / В. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 7.
2. Авер'янов В. Актуальні завдання реформування адміністративного права / В. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 8.
3. Аграрне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2007. – 448 с.
4. Аграрне право України: підруч. для студентів юр. спеціальностей вищ. закл. освіти / В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. В. М. Гайворонського та В.П. Жушмана. – Харків: Право, 2003. – 240 с.
5. Адміністративна відповідальність: навч. посібник / за заг. ред. проф. І.П. Голосніченка. – К.: КІВС, 2003.
6. Адміністративне право України / за ред. С.В. Кивалова. – Харків: Одісей, 2004.
7. Адміністративне право України: підручник для юр. вузів і фак./ Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, О.В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
8. Баб'як О.С. Екологічне право України / О.С. Баб'як. – К.: Атіка, 2000.
9. Господарське право України: навч. посібник / за ред. Н.О. Саніахметової. – Харків: Одісей, 2005. – 608 с.
10. Дахно І.І. Міжнародне приватне право: навч. посібник / І.І. Дахно. – К., 2001.
11. Декларація про державний суверенітет України, 16 лип. 1990 р. // Відомості Верховної Ради. – 1990. – № 31.
12. Земельний кодекс України. – Харків: Одісей, 2006.
13. Кодекс законів про працю України з постатейно систематизованими матеріалами / упоряд. і наук. ред. В.М. Вакулєнко. – К.: Істина, 2001. – 800 с.
14. Кодекс законів про працю України. – Харків: Одісей, 2006.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – Харків: Одісей, 2006.
16. Колодій А.М. Права людини і громадянина: навч. посібник / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

17. Комаров В.В. Основы государства и права: учеб. пособие / В.В. Комаров. – Харьков, 2001.
18. Конституційне право України / за ред. В. Ф. Погорілка. – 2-е вид. – К.: Наук. думка, 2000.
19. Конституція України. – Харків: Одісей, 2006.
20. Кравченко В. В. Конституційне право України / В.В. Кравченко. – К.: Атіка, 2000.
21. Лук'янець Д.М. Процесуальні конструкції адміністративної відповідальності колективних суб'єктів / Д.М. Лук'янець // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 8. – С.35-40.
22. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право: підручник / В.Ф. Опришко. – К.: КНЕУ, 2003.
23. Основи конституційного права України / за ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком, 2000.
24. Попов В.К. Екологічне право України (загальна частина): навч. посібник / В.К. Попов, М.В. Шульга, С.В. Разметов. – Харків, 1995. – С. 125.
25. Правова характеристика спадкового договору // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 5-8.
26. Правознавство: підручник / за ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 752 с.
27. Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 берез. 1994р. № 170 // Зб. постанов уряду України. – 1994. – №7. – Ст. 172.
28. Про зайнятість населення: Закон України від 1 берез. 1991 р. (з наст. змінами та допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №14. – Ст.170.
29. Про затвердження форми трудового договору між працівником і фізичною особою та Порядку реєстрації трудового договору між працівником і фізичною особою: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 8 червня 2001 р. № 260 // Офіц. вісн. України. – 2001. – №27. – Ст. 1219.
30. Про колективні договори і угоди: Закон України від 4 лют. 1994 р. (з наст. змінами та допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №36. – Ст. 362.

31. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 р. (з наст. змінами та допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121.
32. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 3 берез. 1998 р. // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 12. – Ст. 435.
33. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лют. 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
34. Про трудові книжки працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. № 301 // 36. постанов уряду України. – 1993. – №9. – Ст. 197.
35. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06. 2003 р. – № 973 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №45. – Ст. 363.
36. Сімейний кодекс України. – Харків: Фактор, 2007.
37. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник / О.Ф. Скакун. – Харьков: Консум, 2000. – 704 с.
38. Спадкування за новим цивільним кодексом // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 87.
39. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посібник / С.Г. Стеценко. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.
40. Столбовий В. Поняття адміністративної відповідальності: теоретичні проблеми визначення / В. Столбовий // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С.113-117.
41. Теория государства и права: учебник для ВУЗов / под ред. В.М. Корецкого и проф. В.Д. Перевалова. – 2-е изд. – М.: Норма, 2002. – 616 с.
42. Теорія держави і права: навч. посібник / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.
43. Гретьяк С. Правове забезпечення правової культури населення, як умови створення основ громадянського суспільства / С. Гретьяк // Право України. – 2005. – № 4. – С. 26.
44. Труд, его оплата и налогообложение. – Харьков: РИП «Оригинал», 1996.
45. Трудове право України / за ред. В.І. Прокопенка. – Харків: Консум, 2000.
46. Трудове право України / за ред. Г.І. Чанишевої і Н.Б. Болотіної. – Харків: Одісей, 2002.

47. Трудове право України: курс лекцій / за ред. Л.П. Гружиної, В.Т. Короткіна. – К., 2003.
48. Трудове право України: навч. посібник / за ред. С.М. Карлицького. – К.: Прецедент, 2004.
49. Трудове право України: навч.-довід. посібник / за ред. Т.С. Гончаренко, В.В. Жернакова, С.Н. Прилипко. – Харків: Одісей, 2005.
50. Финансовое право: учебник / под ред. проф. И.Н. Пахомова. – Харьков: Одиссей, 2004. – 432 с.
51. Финансовое право: хрестоматія / Ю.І. Шуліка (відп. ред.). – К.: Вілбор, 1998. – 639 с.
52. Харитонов Е.О. Гражданское право Украины: учебник / Е.О. Харитонов, Н.А. Саниахметова. – 2-е изд. – Харьков: ООО «Одиссей», 2005. – 960 с.
53. Цивільне право України. Академічний курс: підручник у 2-т. / за ред. Я.М. Шевченко. – К.: Концерн „Видавничий дім” „ІУре”, 2003. – 408 с.
54. Цивільне право України: підручник у 2-х т. / за ред. В.І. Борисова, Л.М. Баранова. – К.: Юрінком Інтер, 2004.
55. Цивільний кодекс України. – Харків: Одісей, 2004.
56. Цивільний кодекс України. Коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова. – Харків: Одісей, 2003. – 856 с.
57. Шелемчук Ю. Теоретические проблемы формирования правового государства / Ю. Шелемчук // Право Украины. – 1995. – № 12. – С. 12.
58. Шлюбний договір // Право України. – 2005. – № 1. – С. 73-76.
59. Шлюбний договір за новим сімейним кодексом // Право України. – 2004. – № 16. – С. 20-22.
60. Щодо умов укладання шлюбу: проблеми, питання // Право України. – 2002. – № 5. – С. 102-105.

Навчальне видання
Світлана Валеріївна Шерстюк

ПРАВознавство

ПРАКТИКУМ

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти денної та заочної форми навчання
спеціальності 051 «Економіка»

Редактор Л.І. Сібенкова
Коректор М.А. Захарченко
Комп'ютерний набір і верстка С.В. Шерстюк, І.І. Пасльон.

Підп. до друку 28.11.2019 р. Формат 60x84/16. Гарнітура Таймс. Друк
офсетний. Обсяг: 4,0 ум.-друк. арк.; 3,4 обл.-вид. арк. Тираж 300. Замовлення
№ 29.

Виробник – редакційно-видавничий відділ Харківського національного
аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. 62483, Харківська обл.,
Харківський р-н, п/в «Докучаєвське -2», навч. містечко, тел. 99-72-70.
E-mail: office@knau.kharkov.ua

Виготовлювач – дільниця оперативного друку ХНАУ, тел. 99-77-80

© Шерстюк С.В., 2020
© Харківський національний аграрний
університет ім. В.В. Докучаєва, 2020